

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
TA'LIMNI RIVOJLANTIRISH
RESPUBLIKA ILMIY-METODIK
MARKAZI

XALQARO ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYANING
ILMIY MAQOLALAR TO'PLAMI

TA'LIMDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR:

MUAMMOLAR,
YECHIMLAR
VA ISTIQBOLLAR

2024-yil 28-iyun

info@trm.uz   trm.uz

 Toshkent shahar, Navoiy ko'cha 30-uy

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
TA'LIMNI RIVOJLANTIRISH
RESPUBLIKA ILMIY-METODIK
MARKAZI

TA'LIMDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR: MUAMMOLAR, YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR

XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYANING
ILMIY MAQOLALAR TO'PLAMI

2024-YIL 28-IYUN

Sirojova Sh.N. Innovative methods and their importance in teaching	515
Tashbayev N.S. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari ta'lim sifatini oshirishning interfaol shakllari	520
Tojiyev R.T. Ta'lim jarayoniga yangicha yondashuv	525
Tursunova G.Q. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tanqidiy fikrlashga o'rgatishning ahamiyati	530
Urinov A.D. Chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik fanining "Otish tayyorgarligi" bo'limida integratsiyadan foydalanish	533
Voxidov E.R. Akademik litseylar va katta maktab yoshidagi o'quvchilarning psixologik xususiyatlarini e'tiborga olgan holda fizika fanini o'qitishni tashkil etish	538
Voxidov E.R. Fizik masalalarni yechish jarayonida umumta'lim maktablar va akademik litsey o'quvchilarining bilim faoliyatini boshqarish	543
Xakimova D.M. Malaka oshirish jarayonida maktab o'qituvchilarining innovatsion salohiyatini rivojlantirish mazmuni	549
Xakimova D.I. Ona tili darslarida modellashtirish metodi	
Xasanova M.F. Aralash ta'lim modellari va uni samarali amalga oshirish tamoyillari	559
Xaydarov A.N. Shaxs iste'mol madaniyati va iste'molchilarning xatti-harakatlarida kreativlik	563
Xodjayeva D. Yuqori sinf o'quvchilarida o'quv motivining ta'limdagi ahamiyati	566
Xolmirzaev F.G. O'zbekistonda 4- va 8- sinf o'quvchilarining matematika va tabiiy fanlardan tendensiyalarni baholash xalqaro TIMSS 2023 tadqiqoti tashkil etilganligi	570
Xosilova R.D. Umumta'lim va mahorat maktablarida tahsil oluvchi voleybol sport to'garagi shug'ullanuvchilarining jismoniy tayyorgarligini baholash va rivojlantirish	575
Yuldashev N.A., Dr.Danish A. Development of the methodology of creating language exam questions using Artificial Intelligence: A case study	579
Yuldasheva M. Adabiyot darslarida o'quvchilarning evristik faoliyatini oshirish	584

- 19 as an Opportunity for Global Learning (pp. 85-98). Berlin: Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-15-7864-3_7
8. Gardner, J., O'Leary, M., & Yuan, L. (2021). Artificial intelligence in educational assessment: "Breakthrough? or buncombe and ballyhoo?" *Journal of Computer Assisted Learning*, 37(5), 1207-1216. <https://doi.org/10.1111/jcal.12577>
9. Griffiee, D. T. (2012). An introduction to second language research methods: Design and data. Dale T. Griffiee. TESL-EJ Publications. http://www.tesl-ej.org/pdf/ej60/sl_research_methods.pdf
10. Godwin-Jones, R. (2022). Partnering with AI: Intelligent Writing Assistance and Instructed Language Learning. *Language Learning & Technology*, 26(2), 5-24. <http://doi.org/10.1257/73474>
11. Mackey, A., & Gass, S. M. (2022). *Second Language Research: Methodology and Design* (3rd ed.). Oxfordshire: Routledge. ISBN 9781032036632

ADABIYOT DARSLARIDA O'QUVCHILARNING EVRISTIK FAOLIYATINI OSHIRISH

Yuldasheva Maxmuda – Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti tayanch doktoranti
E-mail: mahmudauldaseva@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'qitishning evristik usullari, badiiy asarni evristik tahlil etish yo'llari hamda adabiyot darslarida o'quvchilarni ijodkorlikka, tafakkur qilishga va mustaqil fikrlashga o'rgatish jarayonlari tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: ijodkorlik, ijodiy faoliyat, evristik usul, interfaol metod, zamonaviy pedagogika, innovatsion usullar, ijodiy faollik, evristik ta'lim, ijodiy topshiriq.

Biz ta'lim jarayonida tashkil etayotgan adabiyot darslarining ilk vazifasi eng zaruriy va xolis fikrlarni bayon etish, o'quvchilarni zulmatdan yorug'likka olib chiqish hamda ular qalbida ezgulik tuyg'ularini shakllantirish, rivojlantirishdan iborat.

Hozirgi jadal rivojlanish ketayotgan bir davrda ta'lim sifati va samaradorligini oshirishning eng ma'qul va maqsadli yo'li bu – dars jarayonini tashkil etishda interfaol metod va usullarni to'g'ri tanlashga e'tibor qaratish. Barchamizga ma'lumki, interfaol ta'lim – o'quv jarayonida ishtirokchilarning bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishda o'zaro hamkorlikka asoslangan ta'lim, shu bilan birga bunday mashg'ulotlar natijasida ta'lim oluvchilarning ijodiy qobiliyatini shakllantirish va rivojlantirish jarayoni yangi pog'onaga ko'tariladi.

O'qitishning evristik usuli o'zida ijodkorlikni mujassamlashtiradi va birlashtiradi. Buning sababi shundaki, o'qituvchi o'quvchilarga tayyor bilim yoki ma'lumotni bermaydi, balki ularni mustaqil izlanishlari, ijod qilishlari uchun yo'naltiradi. Obyekt sifatida asarlar, shoirlar nomi, tabiat hodisalari, tarixiy voqealar yoki tarixiy shaxslar, san'at asarlari olinishi mumkin. O'quvchilar obyektga asoslanib, o'z mulohazalarini gipoteza, matn, mahsulot, diagramma va boshqa shakllarda taqdimot etishlari mumkin. Evristik usul doirasida o'quvchi ijodiy faoliyatini o'z shaxsiy dunyoqarashi va nazariy bilimlaridan kelib chiqib olib boradi. O'quvchilar natijani o'qituvchiga taqdim etgandan so'ng barcha ma'lumotlar va tadqiq etilgan yangiliklar solishtiriladi va umumlashtiriladi. O'qitishning evristik usuli orqali aniq bilim va ko'nikmalar egallanishi emas, balki bolaning ijodkorligini shakllantirish va rivojlantirish amalga oshiriladi.

Badiiy adabiyot, so'z san'ati san'atning boshqa turlari orasida alohida o'ringa, mavqega ega bo'lib, u o'quvchini so'z sehri bilan o'ziga maftun etadi. Shunday ekan, adabiyotni o'qish, uning eng nozik qirralarini anglash inson evristik faoliyatining oliy ko'rinishidir. Masalan, adabiyotshunos olim Qozoqboy Yo'ldoshev: "His etilmagan, anglanmagan go'zallik ma'naviyat shakllanishiga xizmat qila olmaydi. Shuning uchun ham adabiyot o'qitishda badiiy asar tahlili alohida mavqega egadir, – deb ta'kidlaydi⁸².

Rus psixologiyasining metodologiyasi rivojiga katta hissa qo'shgan olim Ya.A.Ponomarevning fikriga ko'ra "Ijod – materiya rivojining zaruriy sharti bo'lib, u yangi shakllarning paydo bo'lishi bilan kechadigan ijodiyot turlarining almashinuvi jarayonidir"⁸³. Demak, ushbu qarashni yanada tushunarliroq qilib tatbiq etadigan bo'lsak, inson tafakkurini rivojlantirishning eng yuqori darajasi yaratuvchanlikda, ijodkorlikda yaqqol namoyon bo'ladi va, aynan, mana shu ijodiy faoliyat orqali o'quvchi o'z imkoniyatini mustaqil namoyon qila oladi.

Ikkinchi bir manbada esa ijodga boshqacha bir ta'rif beriladi. Unga ko'ra, ijod – o'ziga xosligi, betakrorligi hamda ijtimoiy-tarixiy noyoblighi bilan sifat jihatidan yangi narsalarni yaratishga yo'naltirilgan faoliyat turi sifatida e'tirof etiladi. Sezganingizdek, bu ta'rifda ijod mahsuli bo'lmish – kashfiyotlar nazarda tutilmoqda.

Adabiyot fani o'qituvchilarining asosiy vazifalaridan biri barcha o'quvchilarning ijodiy faoliyati, ijodiy qobiliyati va ijodiy individualliklarini har tomonlama rivojlantirish hamda zarur shart-sharoitlarni yaratishni ta'minlashdan iborat bo'lib qolmay, shu bilan birga muayyan sohalardagi qiziqishlarini, intilishi va qobiliyatlarini aniqlash va bundan keyingi rivojlanishlari uchun imkoniyatlarni yaratib berishdan iborat. Buning uchun o'quvchilarning ijodiy individualliklari, ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishda foydalaniladigan shakl, metod va

⁸² Qozoqboy Yo'ldoshev, Muhayyo Yo'ldoshev. Badiiy tahlil asoslari. – Toshkent: 2016. – B.12.

⁸³ Пономарев, Я.А. Знания, мышление и умственное развитие. – Москва: Просвещение, 1967. 78-с.

vositalarning ahamiyati, ta'sir darajasiga alohida e'tibor qaratish lozim. Bu jarayonda esa o'qituvchining sa'y-harakatlari muhim ahamiyatga ega. Sababi o'qituvchi ta'lim oluvchilarni ijodiy faoliyatlarini rivojlantirishga oid kreativ fikrlashga o'rgatishi, dars jarayonida hamkorlik faoliyatini vujudga keltirishi, bilishga doir eng maqbul innovatsion texnologiyalardan, natijaviy zamonaviy metodlardan, va asosiysi, eng ilg'or sinalgan shakl va vositalardan foydalanishi o'quvchilarning individual ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishda eng samarali amaliy ish hisoblanadi.

Yuqoridagi fikrlarimning tasdig'i sifatida ayrim tajribalarim bilan o'rtoqlashmoqchiman. Men o'z darslarimni o'tish qulay va jonli bo'lishi hamda o'quvchilar xotirasida mustahkam saqlanib qolishi uchun turli ko'rgazmali qurollar bilan birga mavzuga doir topshiriqli kartochkalar, grafikli mantiqiy topshiriqlar ishlab chiqaman. Ulardan o'z vaqtida va o'rnida foydalanishga harakat qilaman.

Masalan, Abdulla Qahhor ijodini o'tayotganimda quyidagi topshiriqni beraman:

Siz o'qigan asarlaringizda epigraflar voqealarni ochishda nechog'lik xizmat qilgan? Agar siz bu epigraflarni ma'qul deb bilmasangiz, uning o'rniga qanday epigraflar tavsiya qilgan bo'lar edingiz?

Asar nomi va muallifi	Muallif tanlagan epigraflar	Asardagi ahamiyati	Mening tavsiyam

Bu topshiriqni bajarishda o'quvchilar uch yoki undan ortiq asarlar va ulardagi epigraflarni yozadilar va kerakli o'rinlarda o'z tavsiyalarini beradilar.

Murakkab, o'zlashtirilishi qiyin bo'lgan mavzularni o'quvchilar tomonidan oson va tez o'zlashtirilishi uchun turli xil usullar va didaktik o'yinlardan foydalanaman. Darslarda mavzuni chuqurroq o'rganish maqsadida darslikdan tashqari berilgan manbalar, masalan, o'rganilayotgan asar (she'r, hikoya, qissa va h.k.)larning yozilish tarixi, asar qahramonlari va voqealari tadqiq va tahlil etilgan maqolalar, asar syujeti asosida yaratilgan multfilm, badiiy film, spektakl, videofilm yoki hujjatli filmlarni ko'rib, taassurot yozib kelish, yoki badiiy asardagi asar qahramonlari, joylar va ifoda etilgan tabiat tasvirlarini asarning boshqa talqin (multfilm, badiiy film, spektakl)lar bilan qiyoslab, jadvalga solishtirma usulida yozib kelishlarini topshiriq sifatida beraman. Masalan, bu topshiriqni bajarishda quyidagi jadval o'quvchilarga havola etiladi.

Aleksandr Grinning "Alvon yelkanlar" asari va asar syujeti asosida suratga olingan badiiy filmning solishtirma jadvali	
Mushtarak tomonlari	Farqli tomonlari

Topshiriqni bajarishda o'quvchilar 8-sinf adabiyot darsligida berilgan Aleksandr Grinning "Alvon yelkanlar" asarining ikki xil talqinini mustaqil tarzda solishtirib tahlil qiladilar.

Aleksandr Grinning
"Alvon yelkanlar"
asari asosida suratga
olingan badiiy film

Aleksandr Grinning
"Alvon yelkanlar" asari

Mavzuni mustahkamlash darslarida esa o'quvchilarimga uyga vazifa sifatida asarning g'oyasi, mohiyati ochib berilgan o'rinlardan yoki qahramonlar ishtirokidagi diologlar, monologlarni ifodali o'qib, audiomatn ko'rinishida tayyorlab kelishni loyiha ishi sifatida beraman. Yuqoridagi topshiriqlar o'quvchilar tomonidan qiziqish bilan bajariladi.

Bu usullar orqali o'quvchilar asar matni bilan yaqindan tanishadilar, qahramonlar holatini, ruhiyatini ich-ichidan his etib, asar mohiyatini yaxshiroq anglaydilar, mustaqil izlanishlar olib borishlari natijasida mavzuga ijodiy yondasha boshlaydilar.

Ma'lumki, ta'lim har doim yangilanishga, izlanishga va kreativ yondashuvga doimo mushtok. Shuning uchun iloji boricha ta'limning yangi usullarini ishlab chiqishga, o'quvchilarni adabiyotga, umuman barcha fanlarga qiziqishlarini o'stirish ustida izlanishimiz zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Murodilla Mirzayev. Adabiyot fanida grafik organayzerlar. Til va adabiyot ta'limi. 2014, 6-son. – B.6.
2. 8-sinf adabiyot darsligi (I qism): darslik/ J.Nurmuhammadov, S. Qambarova, O. Olimjanov, M. Yuldasheva, S. Inomjonova . – Toshkent: "Adast poligraf", 2022 . – 204 b.
3. 8-sinf adabiyot darsligi (II qism):darslik/ J.Nurmuhammadov, S. Qambarova, O.Olimjanov, M. Yuldasheva, S. Inomjonova . – Toshkent: "Adast poligraf", 2022 . – 248 b.
4. 9-sinf adabiyot darsligi (I qism):darslik/ J.Nurmuhammadov, S. Qambarova, O.Olimjanov, M. Yuldasheva, S. Inomjonova . – Toshkent: "Adast poligraf", 2022 . – 224 b.